

שנה להגר"ח

גליון תורת רבנו מרן רבי חיים מוולאזין זצ"ל

לרגל שנת הסאתיים להסתלקותו • תקפ"א - תשפ"א

תורת חיים

נח השיג שורש העליון של כל בהמה וחיה

זו היתה גם כל ענין עבודתם של האבות וכל הצדיקים הראשונים, שקיימו את התורה קודם נתינתה, כמו שדרשו רז"ל על הפסוק: 'מן הבהמה הטהורה' גו', ואמרו: מכאן שלמד נח תורה... לא שהיו מצווים ועושים כך מצד הדין... וכן נח הקריב דוקא מן הבהמה הטהורה, כי ראה והשיג הכוח והשורש העליון של כל בהמה וחיה, איזה מהם כוח שרשו מצד הקדושה והקריבה, ואיזה מהם כוח נפשה מצד הטומאה והסטרא אחרא ולא בחר בה להקריבה לפניו יתברך, כי לא ירצה (נפש החיים שער א פכ"א).

וכן אמרו בויקרא רבה פ"ב: 'מלמד שלמד נח תורה, לא שהיו מצווים ועושים והיה להם ההלכה והדין כך, אלא שהמה קיימו את התורה מחמת שהשיגו בנפלאות השגתם תקוני העולמות וסדרי הכוחות העליונים אשר יתקנו בכל מצוה ומצוה, אבל היה ג"כ הרשות נתונה להם לעבדו גם במעשים ועניינים אחרים לבד המצוות, ואף גם לעבור על איזה מצוה שלא כתורה כפי שראו והשיגו שזה הענין והמעשה הפרטית הוא נצרך אז לתיקון העולמות (נפש החיים פרקים פ"ז).

[א"ה: מה שהביא רבינו דרשת חז"ל: 'מן הבהמה הטהורה' - מכאן שלמד נח תורה, הנה בויק"ר ב, י איתא: נח קיים מה שכתוב בתורה, שנאמר: 'ויבן נח מזבח לה', ומשמע שההוכחה היא ממה שהקריב מזבח ולא ממה שידע מה היא הטהורה ומה היא הטמאה. וברש"י ח, כ כתב: 'ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל בהמה הטהורה, אמר: לא צוה לי להקריב קרבן מהם, וא"כ שפיר ידע נח מה היא בהמה הטהורה, ועי"ן].

יראת שמים משפיעה על אחרים

'ומוראכם וחתמכם יהיה על כל תית הארץ ועל כל עוף השמים' (בראשית ט, ב).

על דרך המליצה, היינו שמהיראה של האדם, יומשך יראה על כל (רוח חיים פ"ד מ"א, עיי"ש בכ"ד).

הליכות חיים

שכח 'טל ומטר' בארצות שאינן צריכות גשמים בימות החורף

בהנהגות רבנו שנתגלו לאחרונה מכת"י תלמידו הגאון רבי ישראל העליר מח"ס 'נחלת ישראל', (התפרסם בקובץ מוריה תשע"ט והביאור כאן נלקח משם) נמצא כתוב:

בדין ששכח לומר 'טל ומטר' בימות הגשמים, דעתו שלא לחזור ולהתפלל. וטעמו, שהרא"ש צווח ככרוכיא, עיין שם. וכן הדין בימות הקיץ, אם שכח ואמר.

ביאור הדברים:

איתא בתענית (ג, ב), לענין הזכרת גבורות גשמים, דאם אמר בימות החמה מוריד הגשם, מחזירין אותו, וכן בימות הגשם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. וכתב הטור (סי' קיז), דה"ה לענין שאלה בברכת השנים, אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו, וכן אם שאל בימות הגשמים מחזירין אותו.

ובשו"ת הרא"ש (כלל ד סי' ב) האריך לעורר בדבר חדש, שכל ארץ וארץ צריכה לשאול לפי צרכיה, וכל מה שקבעו חז"ל שבחשון שואלין מטר ובניסן פוסקין, זהו רק בארץ ישראל ששם הגשמים סימן קללה בניסן, אבל בארצות אחרות כגון באשכנז שיעקר צמיחת התבואה הוא ע"י גשמים שירודים בין פסח לעצרת, למה לא נשאל ונזכיר עד עצרת, דסימן ברכה הוא להם, ודיני חזרה של מוריד הגשם יהיה להם מעצרת ואילך כמו לבני ארץ ישראל מפסח ואילך. והוכיח זאת מהא דאמר רבי (תענית יד, ב) דנינוה דצריכי למטר בתקופת תמוז, נחשבים כיחידים ושואלין בשומע תפילה ולא בברכת השנים, עיי"ש, ומשמע דזה דוקא בבני עיר אחת אבל ארץ אשכנז שהיא רחבת ידים מודה רבי דשואלין ומזכירין כל זמן שהם צריכין.

וכתב שם הרא"ש שביקש לשנות המנהג בהיותו באשכנז ובספרד אך לא קבלו דבריו, וחזר בו מלשאול ולהזכיר גשמים לעצמו, כדי שלא לעשות אגודות אגודות, עיי"ש.

והב"י (סי' קיז) הביא בשם מהר"י אבוהב, דעפ"י דברי הרא"ש י"ל, דמ"מ אם טעה היחיד ושאל גשמים בזמן שהיה מן הדין לשאול טל, לא יחזור, מאחר שהאמת נראה כדברי הרא"ש, וצריך עיון, עיי"ש. אכן כתב הב"י על דבריו, דנראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן, הוי ליה סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש, והלכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה, ומ"מ כיון שהרב סיפק עלינו את הדבר, מי יקל ראש כנגדו, ולכן ראוי לצאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה. וכן פסק בשו"ע ס"ב: אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים.

אבל בדרכי משה כתב, דדברי מהר"י אבוהב נכונים בטעמם דאין להחזירו, וכדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו בדיעבד. וכ"פ הרמ"א בשו"ע, שבארצות הצריכות מטר בימות החמה, יחיד שטעה ולא שאל מטר אינו מחויב לחזור כלל.

וכך הורה רבינו למעשה כדעת הרמ"א, דבדיעבד אם שכח ושאל מטר בימות הקיץ, אינו חוזר, דהא הרא"ש צווח ככרוכיא שלכתחילה יש לשאול מטר בארצות הצריכין מטר.

ועל פי זה הוסיף רבינו הגר"ח להורות, דהוא הדין בשכח לומר **טל ומטר בימות הגשמים**, דכמו"כ אין מחזירין אותו, שכיון שלדעת הרא"ש הכל תלוי בצרכי אותה מדינה, א"כ במדינות שאינן צריכות גשמים בימות החורף, אם טעה ולא שאל אין מחזירין אותו. [ובמדינת רבינו, זמן זריעת החיטים והשעורים היה לאחר הפסח וזמן הקצירה בחודש אב, והוצרכו לגשמים דוקא בחדשים אלול]. וכן צידד בערוה"ש סי' קיז וסי"ח, דלפי דברי הב"י והרמ"א היה נראה, דגם להיפך כמו במדינתנו בחורף שאין אנו צריכין למטר, אם לא הזכיר טל ומטר, ג"כ א"צ לחזור, כמו בקיץ כשאמר, דהסברא אחת היא, וגם להתפלל בתורת נדבה אנו מרחיקין מזה מפני העדר כוונתנו וכו', אבל לא ראיתי לאחד מן הגדולים שאמר כן, וכל מקצרי הדינים כתבו שתמא שבימות הגשמים אם לא אמר טל ומטר צריך לחזור, והם כתבו על מדינתנו, ובכל המדינות שלנו א"צ מטר בחורף כלל. ואולי ס"ל לחלק דדוקא באמר טל ומטר בעת שצריך לנו אינו חוזר, ולא כשלא אמר בעת שאין אנו צריכים, כיון דלפי ההלכה צריכין לומר מחויב לחזור, ולענ"ד אין שום חילוק בזה, ואני מעולם לא הוריתי הוראה זו, וגם להיפך לא הוריתי, **וכך מקובלני מילדותי שבדור שלפנינו היה אחד מגדולי הדור שלא רצה להורות הוראה זו**. [ניתכן ש"אחד מגדולי הדור" הוא רבינו, שלא היה רוצה להורות לחזור התפילה בשכח לשאול בימות הגשמים, וכעין הכתוב בהנהגות הנ"ל].

הוראות והנהגות

ששמע וראה תלמידו הצדיק רבי יוסף זונדל מסלאנט זצ"ל

ליום הסתלקותו – ג' מרחשון תרכ"ו

גם עתה – כל העולם ניזון בזכות הצדיק

בהספד שנשא הצדיק רבי יוסף זונדל מסלאנט על אביו ז"ל, כתב בתוך דבריו: "אין בעולם שני צדיקים שווים בכל מעלותיהם, הן בתיקון העולמות הן בהשפעות הטוב הן בעכבת הפורעניות וכו', הן בהשפעות הטוב, כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו', וגם עתה נוהג כן, כדאיתא ביערות הדבש' (עיי' יערות דבש ח"ב דרוש יד), וכן אמר רבינו הגאון מוואלאזין ז"ל" (ספר הצריז'ס ורבותיו עמ' מח).

א"ה: מבואר בדברי רבינו, דהא דאיתא בברכות יז, ב: "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נזונן בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת", זה נאמר לא רק על רבי חנינא בדורו, אלא בכל דור ודור יש צדיק שבזכותו באה השפעת הטובה לכל העולם כולו, וכלשון הגמרא: "בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת", ומשמע שבכל יום ויום בכל הדורות יוצאת בת קול זו. (וראה בענין זה ברוח חיים פ"א מ"ג).

'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' – נאמר גם על דברי חז"ל

בספר תולדות הצדיק רבי יוסף זונדל מסלאנט (עמ' קלד) כתוב: "בבואו לירושלים וכשהיה נוסע לחברון להשתטח על קברי אבות היה עובר ומונה את חצרות הבתים גם של הגויים, ותמהו הרואים, ויאמר להם: ולמה תתמהו, והלא מקרא מלא הוא: 'סבו ציון וחקיפוה ספרו מגדליה'.

והרה"ג שרגא מאיר לייזעראוויץ מלונדון וכעת פעה"ק הוסיף, שתשובת הצריז'ס היתה בלשון זה: "כבר הורה רבי, והוא הגאון רבי חיים מוואלוזין, ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' נאמר גם על דברי קבלה (א"ה: עיי' שבת סג, א), וגם על דברי חז"ל".

ודומה למעשה זה מספרים על הגאון רבי חיים מוואלוזין שמצא אותו פעם ביום השישי, אחר שעזבו בני הישיבה את אולם הישיבה, שהיה מתפלש ומתאבק על רצפת הישיבה, והיה הדבר לפלא בעיני הרואים. ויאמר להם: והלא אמרו רז"ל: 'יהוי מתאבק בעפר רגליהם של תלמידי חכמים', ואין מקרא יוצא מידי פשוטו". (א"ה: ראה מה שכתבו בעובדא זו, בדעת תורה בראשית עמ' קצח, ובחכמה ומוסר ח"א עמ' שנד).

ספר 'מסילת ישרים' יהיה מנהלך!

כתב הגאון רבי נפתלי אמשטרדם זצ"ל: "זוכר אני בימי בחרותי בעיר סאלאנט, אחרי נסיעת החסיד מוהרי"ז הנ"ל (- רבי יוסף זונדל מסלאנט) לעיר הקודש, וראיתי בעיני כמה ניירות מכתובת ידו הטהור, אשר שם יסופר השאלות ששאל מרבו הגאון החסיד מוהרי"ח זצוק"ל מוואלאזין, גם סיפורי מעשים נפלאים מן רבו הגה"ח הנ"ל שהיה מבהיל כל שומעיו, מן שאלות חלומות וכדומה. וראיתי שם אשר שאל מרבו הגה"ח הנ"ל בעת פרידתו מוואלאזין, באיזה ספרי מוסר טוב לעסוק, והשיב לו בזה הלשון: 'כל ספרי מוסר טוב ללמוד, אך ספר 'מסילת ישרים' הוא יהיה מנהלך'" (אור המוסר חוברת ט עמ' י, ובקצרה בנתיבות אור עמ' סב, ב).

"אם יבוטל דבר אחד מן הגמרא, צריך העולם להיחרב!"

הצדיק רבי יוסף זונדל מסלאנט כתב לבנו דברי חיזוק בעת שהוצרך ללאצת לגלות, והביא את דברי חז"ל (ברכות ה, א): "כל שהקב"ה חפץ בו, מדכאו ביסורין, ואם קבלם באהבה מה שכרו, יראה זרע יאריך ימים, ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו", והוסיף על זה: "ושמעתי מפי קדשו של אדמו"ר רשכבה"ג מוהר"ח ז"ל, אם יבוטל חס ושלוש דבר אחד מן הגמרא צריך ליחרב כל העולם" (אור ישראל כה).

א"ה: מקור דברי רבינו, כפי הנראה הם בזוהר (ח"ג קפ, א): "הא קרא אית לאסתכלא ביה, אי אינון קדמאי עבדי הסכמה דא בדינא דאורייתא, ואתו בתראי ובטלוה, אמאי בטלוה, והא מאן דבטיל מלה דאורייתא, כאילו חריב עלמא שלימ", עיי"ש.

ויסוד הדבר מתבאר עפ"י מש"כ רבינו בינפש החיים (ש"א פט"ז): "אילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה, היו חוזרים כל העולמות לתוהו ובוהו", עיי"ש [וכע"ז בשער ד פ"א ופכ"ה], וכיון שעסק התורה הוא שורש וחיות כל העולמות, לכך אם היה מתבטל דבר אחד מן הגמרא שהיא נותנת שפעת העולמות, היה ח"ו העולם כלה ומתבטל, שכמו שקיום העולמות תלוי בעסק התורה בפועל, כך קיומם תלוי ועומד בעצם מציאות התורה כולה, ואם היה מתבטל מלומדיה אפילו דבר אחד ממנה, היו כל העולמות כלים כרגע.

[וביאור יחזקאל' (ח"ג אמונה עמ' קסב) כתב, דזה פשיטא שאם היה שייך שיתבטל אות אחת מן התורה לא היה כלל קיום לכל הבריאה, שכל קיומה הוא רק מכח התורה, אבל רבינו הגר"ח חידש שגם בכל מאמר ומאמר שאמרו חז"ל תלויה הבריאה כולה, שכל דבריהם הם תורת ה' ואם יתבטל אחד מהם אין קיום לעולם].

כל דיבורי - ככוכבים המזהירים לכל יושבי תבל

הצדיק ר"ז מסלאנט העתיק את פירושו של רבינו 'רוח חיים' על מסכת אבות שזכתב על ידי תלמידי רבינו, ובראש ההעתקה כתב:

"בוודאי מה שהאנשי מופלגי ישיבה כתבו כאן, אינו כטיפה מן הים, חלק אחד מאלף מתכלית כוונת אדמו"ר הגאון נ"י, אשר נובע מלבו הרחבה מני ים, כי מי הוא אשר יוכל להיקרא בשם תלמיד תלמידיו, להבין ולהשיג אפילו חלק אחד מנועם דברי קדשו וכוונתו. רק כל מה שהשיגו וכל מה שכתבו, כל דיבור ודיבור המה ככוכבים הנראים קטנים ועומדים ברומם של עולם, ומזהירים לכל יושבי תבל".

קבלת יסורים באהבה - להרגיש שבאים לייצר

רבינו הגר"ח אמר למוהרי"ז ז"ל: לכאורה פירוש של 'קבלת יסורים באהבה', שיתגבר שמחתו בקבלתם, עד שמרוב השמחה לא ירגיש בהם. אבל דוד המלך ע"ה אמר: 'שבתך וכו', דמוכח שירגיש שהוא שבת, רק 'המה ינחמוני' (ספר הצריז'ס עמ' קיד).

האדם צריך לדעת הכל!

רבינו הגר"ח "החזיק טובה לאחיו מוהר"ש ז"ל (- ה"ה רבי שמחה מנישוויעז, אחיו הבכור), על שקבע בלבו אמונה מ"ח שנים, שאדם צריך לדעת הכל" (הצריז'ס ורבותיו עמ' קיד). [א"ה: "לידע הכל" - בפשוטו הכוונה לידע את כל התורה כולה שנמסרה לנו].